

Art Brut, door Elvira van Eijl, kunsthistorica

Kunst in z'n meest directe en rauwe vorm: dat is Art Brut. Het is een vorm van beeldende kunst die zich moeilijk laat vangen onder een noemer of zich laat classificeren door middel van een etiket want het gaat hierbij om kunst die niet of nauwelijks verwantschap vertoont met bestaande kunststijlen. Gemaakt door kunstenaars die uiting geven aan wat er in hen leeft, zonder zich iets gelegen te laten liggen aan welke opvatting over kunst dan ook. Ze vragen niet om aandacht en erkenning, maar hun werk verdient dat wel. Vanuit die overtuiging biedt de Art Brut Biennale een platform voor het pure werk van kunstenaars in binnen- en buitenland. Zodat het werkelijk voor zich kan spreken.

Als een lopend vuur

De verwondering die de getoonde kunstwerken opriep en het enthousiasme dat daaruit voortkwam maakte dat het bezoekersaantal van geïnteresseerde bezoekers met de dag groeide. Als een lopend vuur verspreidden zich de facebook-, twitter- en chatberichten waarin bezoekers hun vrienden en bekenden opriepen om ook te gaan kijken. De eerste Art Brut Biennale in 2012 was een evenement waarbij meer dan 10.000 mensen kwamen kijken naar kunst die haar kracht ontleent aan de schaduw waarin ze is ontstaan. Veelal in afzondering gemaakt door kunstenaars die zich - bewust of onbewust - verre houden van de gevestigde kunstwereld. Art Brut deed hier wat de naam in zich draagt: ze raakte de toeschouwers recht in het hart. Het overrompelende succes zette de organisatoren aan om door te gaan met de zoektocht naar meer ongekend talent en opende tegelijkertijd deuren naar gerenommeerde (internationale) collecties, zodat de Art Brut Biennale in 2015 een nog interessanter en omvangrijker podium biedt.

Art Brut: kunst zonder ballast

Zonder het werk van Art Brut-kunstenaars zou de kunstgeschiedenis van de 20^e eeuw er heel anders hebben uitgezien. In de jaren '20 van de vorige eeuw ontdekten kunstenaars het werk van psychiatrische patiënten. Ze waren verrast door de enorme intensiteit van het werk; de authenticiteit, de rauwheid en de rijkdom aan beelden en gedachten. Kwaliteiten die ze zoveel mogelijk imiteerden in hun eigen oeuvre.

De benaming Art Brut (letterlijk: rauwe kunst) is bedacht door de Franse kunstenaar Jean Dubuffet. In 1948 richtte hij samen met André Breton – voorman van de surrealisten – een genootschap op dat zij Société de l'Art Brut noemden. Behalve kunstenaar was Dubuffet ook nazaat van gerenommeerde wijnmakers en hij vergeleek de kunst van psychiatrische patiënten met champagne brut: puur, zuiver en verfrissend.

Uit onvrede met de heersende kunstcultuur ging Jean Dubuffet in psychiatrische klinieken op zoek naar kunst die een zuivere uitdrukking was van de persoonlijkheid van de kunstenaar. Wat hij aantrof

was soms somber en heftig maar altijd authentiek en totaal anders dan alle kunst die hij tot dan toe kende.

Nog steeds verstaan we onder Art Brut een vorm van beeldende kunst die geen of nauwelijks verwantschap vertoont met bestaande kunststijlen. Dat heeft alles te maken met de makers, die geen weet hebben of willen hebben van het cultureel bepaalde, intellectuele debat in de kunst. In wezen is ook de gangbare kunstwereld, in navolging van Dubuffet destijds, nog steeds op zoek naar creativiteit in haar meest pure vorm, oorspronkelijk en zonder maniertjes, in staat om te verleiden, te verbazen, te verwonderen of tot nadenken te stemmen.

Inmiddels rekenen we ook het werk van mensen met een verstandelijke beperking tot het terrein van de Art Brut. Onder hen zijn eveneens kunstenaars die zich uitdrukken in een enorme diversiteit aan vormen en materialen. Het werk is vaak een primaire expressie. Niet bedacht, maar spontaan, sprankelend en kleurrijk.

De naam zegt alles

Heel bewust is gekozen voor de term Art Brut. In de kunstwereld wordt steeds vaker (ook) gesproken over Outsiderkunst. Sommigen beweren zelfs dat Art Brut niet meer zou bestaan of op z'n minst aan authenticiteit zou hebben ingeboet, doordat veel kunstenaars tegenwoordig in atelierversband werken en de 'zonderlinge creatieveling' van vroeger zou zijn ingekapseld in een zorgsysteem. Niets is minder waar. Ze zijn er nog steeds, gelukkig, en ze laten zich niet sturen door welke begeleiding dan ook. Bij de vele bezoeken aan kunstenaars was ik blij hen te kunnen vertellen dat ik Art Brut-aspecten in hun werk aantrof. Daar waren ze trots op.

Mensen met een psychiatrische aandoening of verstandelijke beperking worden helaas maar al te vaak als Outsiders beschouwd en behandeld. Mijns inziens gaat het bij alle kunst in de eerste plaats om de kwaliteit van het werk en niet om de positie die de kunstenaar inneemt in de maatschappij. Vandaar onze keuze voor de term Art Brut, die aan die opvatting recht doet.

Uit de schaduw – het ontstaan van de Art Brut Biënnale

De aanleiding om deze kunst in Twente een platform te bieden was in 2011 een informatie- en discussieavond over Art Brut in Enschede. De belangstelling en nieuwsgierigheid van het publiek bleken opvallend groot. Bovendien werd duidelijk dat er binnen de instellingen die makers van deze kunst begeleiden behoefte bestond om samen naar buiten te treden, vanuit de overtuiging dat het werk aandacht en erkenning verdient. Medewerkers van verschillende zorg organisaties hebben het initiatief opgepakt en uitgewerkt.

Het succes overtrof alle verwachtingen. Qua bezoekersaantallen, in omvang – nog nooit vertoond in Europa - maar zeker ook inhoudelijk. In de Creatieve Fabriek (nu Hazemeijer Hengelo) waren bijna 800 werken te zien van ruim 150 kunstenaars uit binnen- en buitenland. De hoge kwaliteit van het aanbod had ook zijn weerslag op de levendige uitwisseling tussen publiek, kunstenaars en betrokken organisaties, die samen intense en met enthousiasme gevulde dagen beleefden.

De basis van de manifestatie bestond in 2012 uit een expositie van werk, geselecteerd uit diverse ateliers en bij individuele kunstenaars thuis in Overijssel. Aanvullend is er werk getoond van

kunstenaars uit onder meer de kunstuitleen van galerie Beeldend Gesproken in Amsterdam, Special Arts uit Amersfoort, De Heerenplaats in Rotterdam en atelier De Haagse School in Den Haag.

Verder was een aantal gerenommeerde en gespecialiseerde buitenlandse partners betrokken, waaronder het Kunsthuis in Kanten (Duitsland) en kunstateliers in Lissabon en Schotland.

Naast de tentoonstelling was er een atelierbeurs met meer toegepast werk en zorgde een uitgebreide randprogrammering voor een constante stroom van activiteiten: van workshops, debatten en rondleidingen tot spraakmakend muziektheater.

Het thema van de manifestatie in 2012 luidde 'Anders kan het niet.' Het was bedacht door leden van de speciaal opgerichte Denktank waarin kunstenaars vertegenwoordigd zijn die willen meedenken met de organisatie en uitvoering van het evenement. Het verwoordt precies de innerlijke noodzaak waaruit Art Brut ontstaat.

Een internationaal podium – de Biënnale in 2015

Na de evaluatie van de eerste editie stond vast dat er een vervolg moest komen. De culturele maar zeker ook de zorgsector waren hard getroffen door bezuinigingen. Ateliers waar kunstenaars werken werden samengevoegd of soms zelf opgeheven. Reden temeer voor de organisatoren en hun partners om het vuur van de Art Brut Biënnale brandend te houden en met nog grotere ambitie dit platform te versterken.

Het succes van de eerste editie had ons op het spoor gezet van nog veel meer ongekend talent, in Nederland en daarbuiten. Bovendien waren er veelbelovende nieuwe contacten met instellingen in het buitenland, waardoor de Art Brut Biënnale 2015 een nog sterker internationaal karakter kreeg.

Om hedendaagse Art Brut-kunstenaars te scouten was een royaal netwerk ingeschakeld om onderzoek te doen en geschikte kandidaten voor te dragen. Bij psychiatrische instituten en zorginstellingen met een zelfstandig artistiek atelier was eveneens de vraag naar potentiële deelnemers neergelegd, met kwaliteit en authenticiteit als doorslaggevende criteria. Special Arts in Amersfoort, de overkoepelende organisatie van kunstenaars met een beperking, was hierbij opnieuw onze onmisbare partner. Tine Veldhuizen nam niet alleen de organisatie van het Atelierplein maar ook die van kennis-verrijkende workshops op haar schouders.

De Biënnale van 2015 kreeg de subtitel 'Zonder Titel' mee om te beklemtonen dat het getoonde werk zeer divers was en niet onder een etiket te vangen.

Ook bij deze tweede Biënnale lag het accent op het autonome karakter van het werk van ruim 160 kunstenaars uit binnen en buitenland. Nieuwe partners zoals de Henry Boxer Gallery in Londen en het Musée en Marche uit Lalapalisse in Frankrijk leenden spectaculaire werken uit waardoor het voor de ruim 12.000 bezoekers die de tentoonstelling bezochten, een fascinerende ontdekkingsreis werd langs een veelvoud van werelden.

Verschillende kunstenaars waren meerdere dagen aanwezig om ter plekke te werken of om met bezoekers of vakgenoten van gedachten te wisselen. Tijdens de druk bezette rondleidingen was er

veel interesse bij het publiek om meer te weten te komen over de fascinatie en drijfveren van de verschillende kunstenaars. Kunst verenigt, zo ook nu weer, rijp en groen, studenten en kunstenaars, mensen met en zonder beperkingen, iedereen praatte met elkaar en deelde zijn/haar bevindingen. In het randprogramma mochten we sprekers ontvangen als Wouter Kusters, die over Kunst, waanzin en filosofie sprak; Patricia Pisters die het thema Waanzin en film behandelde, Liesbeth Water die Outsider Art m.b.t. de kunstsector en de zorgsector uitdiepte en Jannemiek Tukker die leven met kunst en psychoses schetste. Daarnaast was er een open podium waarop dichters en muzikanten hun werk konden vertolken en een non-stop uitgebreid filmprogramma met films over (inter)nationale Art Brut kunstenaars.

Kortom de Biënnale was opnieuw een groot feest, en dat maakte ook dat we net als in 2012 besloten een boek te maken om de indruk vast te houden van hetgeen zich binnen 10 dagen afspeelde. Helaas was het niet mogelijk om aan alle 160 kunstenaars, alle 800 werken en alle georganiseerde nevenactiviteiten binnen dit boek aandacht te besteden. We hebben een keuze moeten maken die de variëteit en kwaliteit van met name de tentoonstelling laat zien en we wensen u bij het doorbladeren van dit bijzondere project op papier, veel kijkplezier, en hopen u bij de komende derde Biennale eind mei 2018 te mogen begroeten.

Elvira van Eijl, curator

www.artbrutbiennale.nl

info@artbrutbiennale.nl